

Nem kisebb sikerrel indul prózaíróként sem 1921-ben írja a *Napló Čarnojevićről* című lírai hangvételű kisregényét, amelynek tárgya verseivel rokon, s amellyel a háborúban megtört ember lelkiismeretének vizsgálatát végzi el és a félelem és céltalanság regényét írja meg. A szerb regényirodalom klasszikus alkotása született meg 1929-ben az *Örökös vándorlással*, amelyben a XVIII. századi Habsburg-uralom alatt élő magyarországi szerbség tragikus sorsát mutatja be. A regény folytatása jóval később, 1962-ben jelent csak meg. Belgrádba való újbóli letelepedése után írja Crnjanski újabb jelentős regényét, az emigrációs sors problémáját taglaló *London regényét*. Sokoldalú író volt, verseken és regényeken kívül drámákat és jelentős útirajzokat is írt, amelyek közül a harmincas években megírt *Szerelem Toscaniában* és a *Könyv Németországról* a legjelentősebb.

Crnjanski műveinek jelentős része magyar nyelven is megjelent: Csuka Zoltán fordításában az *Örökös vándorlás*, Ács Károlyéban pedig a *London regénye*. Ugyancsak Ács fordításában jelent meg két versei poémája, a *Szražilovo* és a *Lamentáció Belgrádról*. Verseit nálunk még Debreczeni József, Domonkos István, Szenteleky Kornél és Tolnai Ottó, prózáját pedig Borbléy János fordította; költészetéről Bori Imre írt tanulmányt.

ADY ENDRE EMLÉKEZETE* **Ady Endre** születésének századik évfordulóján semmi sincs inkább összhangban

*Elhangzott 1977. XI. 22-én, Újvidéken a Matica srpska és a Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete *Ady Jugoszláviában* c. kiállítás megnyitóján. Az Ady-centenáriumról több más vajdasági városban is megemlékeztek. Nagyobb szabású ünnepség volt még Szabadkán és Zrenjaninban. Az évfordulóról beszámolt valamennyi fővárosi napilapunk is.

Ady költészetének jelentőségével és Ady magatartásának, világ- és ember szemléletének forradalmi meghatározóival, mint az emlékezésnek az a sajátos változata, amit ez a kiállítás kínál fel: dokumentumokkal, elsárgult újság- és folyóiratszámokkal, új fordításokkal és tanulmányokkal bemutatni, hogy miként volt és miként van jelen Ady költészete, és maga Ady Endre is — együtt a magyar költészet történetének egyik valóban európai jellegű és értékű szakaszával — Jugoszlávia népeinek és nemzetiségeinek irodalmában és irodalmi köztudatában.

Kivételesen nagy számban kínálnak az elmúlt évtizedek erre vonatkozó adatokat és irodalmi tényeket. Amióta 1906-ban, sajátos módon éppen abban az évben, amikor Ady korszaknyitó *Új versek* kötetete megjelenik (az irodalomtörténet vizsgálói, jól tudjuk, az ilyen „találkozások”, érintkezések sohasem múlnak a véletlenen), Veljko Petrović leközi első Ady-fordítását, és amióta 1913-ban a *Letopis* közli Todor Manojlović fordításokkal teletűzdelt emlékező-értékelő tanulmányát Ady Endréről, akit nagyváradi éveiből személyesen is ismert, majd amióta megjelent Miroslav Krleža máig is érvényes szempontokat közlő tanulmánya a magyar költőről, akit nem véletlenül állított Rilke és Karl Kraus mellé, és amióta a forradalmár Jovan Popović költői fejlődésének egy szakaszán felismeri Ady költészetének gerjesztő hatását, Ady változatlanul jelen van a jugoszláv irodalmak tudatvilágában, amit mi sem bizonyít meggyőzőbben, mint a Miroslav Krležának a hatvanas években írt *Zászlók* című regénykolosszusában Bori Imre által felismert Ady-nyomok, s a legújabb szlovén nyelvű Ady-kötet — Kajetan Ković és Jože Hradil fordításában. Ennek az intenzív jelenlétnek az okait — természetesen — Ady költészetének jelentőségében és nagyságában kell

felkutatnunk, hiszen Ady versei az új magyar írásban lejátszott valorizáló és megújító szerepükön túlmenően éppen azokhoz a népekhez szóltak, melyek Ady népével együtt éltek, ugyanazon történelmi és társadalmi viharok között, ugyanazt a forradalmat remélve. Tehát nemcsak Ady költészetének „szépsége”, hanem éppen Ady költészetének történelmi és társadalmi mondanivalója teszi őt napjainkig mindazok küzdőtársává, akik „Új időknek új dalaival” néznek a jövő felé.

Már Miroslav Krleža jelzett Ady-tanulmánya rámutatott arra, hogy Ady megszólalása milyen szoros rokonságban van mind a korabeli orosz, cseh és lengyel, mind pedig a tízes évekbeli délszláv költők törekvéseivel, ami azt bizonyítja, hogy bár Ady mindvégig a magyar történelem alakító résztvevője volt, gondolatai és nézetei, felismerései és reményei túllépték a nyelvi határokat, a megértés és közeledés, az együttérzés és együttélés reményét hirdelve. Hogy a történelem az első világháborúval a maga módján rácaffolt ezekre a forradalmi reményekre, nem a forradalmiság és a reménykedés talajtalanságát, hanem a történelem bizonyos irányítóinak bűneit és gonoszságát bizonyítja.

Ady költészete azért is jelentős, mert — Miroslav Krleža szavaival — a debreceni mezőség kísérleteként botrányt keltett az önelégült, úri Magyarország látszatbékéjében, hogy elhozta Nagyvárad, Debrecen, Erdmindszent világába Párizst, hogy a magyar verset és költészetet megnyitotta Európa felé, de mindezzel egyúttal jelentőségét alátámasztja az, hogy meg tudta ragadni a történelem igazi erőinek szálait, ha egyedül, akkor is, ha ezekből a szálakból egy olyan költői életművet épített ki, melyhez ma sem lehet még a tiszta költői bírálat eszközeivel közeledni, hiszen nem kelt esztétikai gyönyörűséget ez a

költészet, hanem megdöbönt, tudatosít, ébreszt és ébren tart. Ady költészete kiáltás, felhívás és jövőndőlés, mint minden nagy költészet, mely le tudja győzni a feledtetésre berendezkedett időt.

A jugoszláviai magyar irodalom önszemlélésével és a jugoszláviai magyarság forradalmasodásával is egyidős ennek az irodalomnak és nemzetiségnek az Ady-élménye. Az sem lehet véletlen, hogy az egyik első, könyvnyi terjedelmű Ady-tanulmányt itt írták, a szabadkai Loosz István, hogy éppen Ady miatt támadt botrányig növekvő konfliktusa a festő Pechán Józsefnek a verbászi kaszinóban, aminthogy nem véletlen, hogy éppen a *Híd* adja ki nálunk a háború előtti első Ady-válogatást. De ezekkel párhuzamosan hozza el irodalmunk világába az egyik legteljesebb Ady-élményt, 1919-ből, a Magyar Tanácsköztársaság napjaiból Sinkó Ervin, akinek — jól tudjuk — minden irodalmi gondolatmenete Adyba, Ady költészetének egy egész életet meghatározó élményébe torkolt. Amint-hogy Lőrinc Péter is, a két háború közötti aktív forradalmár, éppen Adyról értekezve és Ady-verseket fordítva járul hozzá a harmincas évek erősödő társadalmi mozgásainak tudatosításához...

Sokrétű és összetett tehát az Ady-kép Jugoszlávia népei és nemzetiségei irodalmában, irodalmi tudatvilágában. Ezért mondhatjuk, hogy a százéves Ady Endre emlékének itt kiállított dokumentumai nem múzeumi tárgyak, hanem egy költészetnek, egy költői világgépnek mindmáig számottevő, és — ami még fontosabb — mindmáig élő és éltető dokumentumai. Olyan emlékezés tehát ez a kiállítás, amely jelenünket is meghatározza, a mi jelenünkhöz szól, mint teljességeiben az évtizedeket átlépő Ady-líra.

BÁNYAI János